

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԱՌՈՒՄԸ ԶՅ ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ*

ՀՏԴ 355.3

10.52063/25792652-2022.3.14-78

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀՀ ՊՆ պաշտպանական քաղաքականության և միջազգային համագործակցության վարչության պաշտպանական քաղաքականության պլանավորման բաժնի պետի տեղակալ,

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ,

Բ. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն

t.harutyunyan@mil.am

Սույն հոդվածի նպատակն է ներկայացնել պաշտպանական քաղաքականության բաղադրիչի՝ ՀՀ անվտանգային համակարգում ներառման Էվոյուցիան և վերջինիս ազդեցությունն ու կապը Հայաստանի անվտանգության և պաշտպանության ոլորտներում իրականացվող բարեփոխումների վրա: Վերջինս նախատեսված է պաշտպանական բարեփոխումներով հետաքրքրված ընթերցողների լայն շրջանակի համար և ուղղված է պաշտպանական քաղաքականության ոլորտում գիտելիքների զարգացմանը:

Չինված ուժերի կառուցման համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր պետություն, ձեռնամուխ լինելով սեփական զինված ուժերի ստեղծմանը, նախապես ընտրում է դրանց այն կառուցվածքը, որով կերաշխավորվի տվյալ պետության անվտանգությունը:

Հոդվածում կիրառել ենք հետազոտության որակական մեթոդաբանությունը՝ հավաքելով և վերլուծելով թեմային առնչվող ինչպես առաջնային, այնպես էլ երկրորդական աղբյուրները:

Այս համատեքստում է, որ պաշտպանական քաղաքականության ինտեգրումը երկրի ընդհանուր անվտանգության համակարգին առանցքային դեր խաղաց պաշտպանական բարեփոխումների ողջ գործընթացում՝ հզոր խթան հաղորդելով Հայաստանի պաշտպանության և անվտանգության ոլորտներում դոկտրինալ մոտեցման ի հայտ գալուն: Սույն հոդվածում հեղինակն անդրադառնում է պաշտպանական քաղաքականության ներդրման պատմությանը, ժամանակագրությանը, նշանակությանն ու դերին, պաշտպանական քաղաքականություն հասկացությանը և Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի ղեկավարման համակարգին և հրամանատարական ուղղահայաց փոփոխություններին, պաշտպանական քաղաքականության մշակման, պլանավորման և իրականացման գործընթացին, պաշտպանական քաղաքականության փոխկապակցվածությանը համապետական քաղաքականության այլ ճյուղերին:

Չինված ուժերի կառուցումը փոխկապված ու փոխայամանավորված տնտեսական, սոցիալ-քաղաքական, գաղափարախոսական, ռազմատեխնիկական և այլ բնույթի միջոցառումների համակարգն է, որ նպատակաուղղված է ազգային շահերի երաշխավորված զինված պաշտպանության նպատակով

* Հոդվածը ներկայացվել է 31.08.2022թ., գրախոսվել՝ 24.09.2022թ., տպագրության ընդունվել՝ 30.10.2022թ.:

զինված ուժերի ստեղծմանը, պատրաստմանն ու զարգացմանը: Վերոնշյալ գործընթացը պետք է իրագործվի պետության ռազմական գործունեության ընդհանուր համակարգի շրջանակներում պետության ամբողջ ռազմական կազմակերպվածքի փուլային համալիր կերպափոխմանը համահունչ:

Հաշվի առնելով միջազգային հարթակում և տարածաշրջանում ընթացող խորքային գործընթացները, ինչպես նաև Արցախյան երկրորդ պատերազմի արդյունքները՝ Հայաստանի Հնարապետությունը մտել է զինված ուժերի վերափոխման և պաշտպանության ոլորտի բարեփոխումների սոր ու վճռորոշ փուլ, որի հաջողությունից է կախված լինելու երկրի հետագա զարգացումը:

Հիմնաբառեր՝ պաշտպանական քաղաքականություն, պաշտպանության ոլորտ, բարեփոխումներ, Սահմանադրություն, կառավարման մոդել, զինված ուժեր, ազգային շահ:

1.1 Պաշտպանական քաղաքականություն հասկացությունը, ՀՀ ՉՈՒ ղեկավարման համակարգը և հրամանատարական ուղղահայաց փոփոխությունները

«Պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը ոչ թե իրավական, այլ քաղաքական-հայեցակարգային կատեգորիա է: Ուստի միջազգային պրակտիկայում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ և օրենքներով «Պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը իրավական հստակ սահմանում չունի: Փոխարենը ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանվում են դրա իրավական հիմքերը (ՀՀ Սահմանադրություն 14, 41, 44, 46, 57, 118, 133, 155): Իրավական միևնույն մոտեցումն է գործում այն մյուս պետություններում, որոնց կառավարման համակարգերը կիրառում են ռազմավարական-քաղաքական (ռազմավարությունների և քաղաքականությունների) պլանավորման սկզբունքը, օրինակ՝ ԱՄՆ-ում, Ֆրանսիայում և այլն (Constitution of the United States, I, II):

Քաղաքական-հայեցակարգային առումով «Պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացությունը կրկին տարբերվում է կառավարման և պլանավորման տարբեր համակարգեր ունեցող պետություններում: Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում, որտեղ պաշտպանության ոլորտի հիմնական հայեցակարգային փաստաթուղթը ՌԴ ռազմական դոկտրինան է, «պաշտպանական քաղաքականություն» հասկացություն չկա, փոխարենը սահմանում է «ռազմական քաղաքականություն» (военная политика) հասկացությունը՝ հետևյալ կերպ. «ռազմական քաղաքականություն՝ պետության գործունեությունը ՌԴ պաշտպանության և անվտանգության կազմակերպման և իրականացման, ինչպես նաև նրա դաշնակիցների շահերի ապահովման ուղղությամբ» (Военная доктрина Российской Федерации 3):

Պաշտպանության ոլորտում իրականացվող քաղաքականությունը սահմանելիս «ռազմական» թե «պաշտպանական» տերմինի տարբերությունը պայմանավորված է պետությունների կառավարման և պլանավորման համակարգերի հայեցակարգային մոտեցումների տարբերություններով:

ՀՀ վերանկախացումից ի վեր պետական կառավարման համակարգի փոփոխություններին համընթաց ՀՀ ՉՈՒ ղեկավարման համակարգը և հրամանատարական ուղղահայացը ենթարկվել են փոփոխությունների:

1-ին փուլ

1995թ. Սահմանադրության ընդունմամբ (գործել է մինչև 2005թ. Սահմանադրական փոփոխությունները) Հայաստանի Հանրապետությունում հաստատվեց այսպես կոչված «նախագահական կառավարման համակարգ»: 1995թ. Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահը հանդիսանում էր Չինված ուժերի գլխավոր հրամանատարը (չկար գերագույն գլխավոր հրամանատար հասկացությունը), նշանակում էր ՉՈՒ բարձրագույն

հրամանատարական կազմին և որոշում էր ընդունում Չինված ուժերի օգտագործման մասին: Սահմանադրությունը չէր սահմանում նաև ՉՈՒ չեզոքությունը քաղաքական հարցերում (*Նախընտրական գործընթացների և ընտրությունների վրա ազդեցության տեսանկյունից*):

Սույն Սահմանադրության համաձայն, 1997թ. ընդունվեց Պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքը, որի հոդված 10-ը սահմանեց ՀՀ ՉՈՒ ղեկավարման համակարգը և հրամանատարական ուղղահայացը: Մասնավորապես, ՉՈՒ ընդհանուր ղեկավարումն իրականացնում էր ՀՀ Նախագահը, իսկ անմիջական ղեկավարումը՝ ՀՀ պաշտպանության նախարարը: ՊՆ-ԳՇ լիազորությունների տարանջատում չկար և ՉՈՒ ԳՇ պետը հանդիսանում էր պաշտպանության նախարարի առաջին տեղակալը: Պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 15-ը սահմանում էր, որ Չինված ուժերում և այլ զորքերում կուսակցությունների, հասարակական կազմակերպությունների ստեղծումն ու կանոնադրական գործունեությունն արգելվում է:

2-րդ փուլ

2001թ. Հայաստանի Հանրապետությունն անդամակցեց Եվրոպայի խորհրդին և ստանձնեց մարդու իրավունքների պաշտպանության, ժողովրդավարության ամրապնդման և քաղաքացիական վերահսկողության (այդ թվում՝ Չինված ուժերի նպատամար) մի շարք պարտավորություններ: Այդ նպատակով ՀՀ կառավարման համակարգում օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության ճյուղերը մասամբ հավասարակշռելու նպատակով 2005թ. տեղի ունեցան սահմանադրական փոփոխություններ, որոնք Հայաստանի Հանրապետությունում նախագահական կառավարման համակարգից անցում կատարեցին կիսանախագահական կառավարման համակարգի և անդրադարձան նաև պաշտպանության ոլորտի վրա:

Մասնավորապես, սահմանվեց գերագույն գլխավոր հրամանատար հասկացությունը: 2005թ. Սահմանադրության 55-րդ հոդվածով սահմանվեց, որ ՀՀ Նախագահը Չինված ուժերի գերագույն գլխավոր հրամանատարն է և համակարգում է պետական մարմինների գործունեությունը պաշտպանության բնագավառում: Նույն հոդվածում նշվեց, որ պատերազմի ժամանակ Հանրապետության Նախագահը կարող է նշանակել և ազատել զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարին (որը հետագայում օրենսդրությամբ չհստակեցվեց):

Սահմանադրության հոդված 8.2-ը հստակ նշեց, որ զինված ուժերը քաղաքական հարցերում պահպանում են չեզոքություն և գտնվում են քաղաքացիական վերահսկողության ներքո (*Նախընտրական գործընթացների և ընտրությունների վրա ազդեցության տեսանկյունից*):

Միաժամանակ ընդլայնվեցին և հստակեցվեցին Ազգային ժողովի լիազորությունները: Մասնավորապես, քաղաքական ու ռազմական բնույթ ունեցող միջազգային պայմանագրերը պարտադիր վավերացման ենթակա դարձան Ազգային ժողովի կողմից: Միաժամանակ, ազգային ժողովին վերապահվեց ՀՀ Նախագահի կողմից հայտարարված ռազմական դրությունը չեղարկելու լիազորությունը:

Սահմանադրությամբ զինված ուժերի քաղաքացիական վերահսկողության և քաղաքական հարցերում չեզոքության պահպանման դրույթները կիրառելու նպատակով 2008թ. ընդունվեց Պաշտպանության մասին ՀՀ նոր օրենքը, որով տարանջատվեցին պաշտպանության նախարարության և ՉՈՒ ԳՇ լիազորությունները: Դրա հիմնական նպատակն էր զինվորականներին գործառույթային առումով տարանջատել քաղաքական իշխանության ճյուղերից (Նախագահ, կառավարություն՝ ի դեմս պաշտպանության նախարարի և այլն) և նրանց վրա սահմանել քաղաքացիական վերահսկողություն: Չինված ուժերի վրա քաղաքացիական վերահսկողության գործառույթը վերապահվեց Պաշտպանության նախարարին՝ որպես կառավարության անդամի և քաղաքական պաշտոնյայի: Այդ նպատակով պաշտպանության նախարարությունում ներդրվեց նաև

քաղաքացիական հատուկ ծառայություն (ԶՅԾ-ն, ի տարբերություն այսօր գործող քաղաքացիական ծառայության, իր կոչումային համակարգով և գործառնության չարտականություններով, սահմանում էր զինվորական ծառայության հետ հավասարեցված կարգավիճակ), որի նպատակն էր բարձրացնել զինվորականների դերը և պրոֆեսիոնալիզացնել զինվորական ծառայությունը, քանի որ այն պաշտոնները, որոնք պրոֆեսիոնալ ռազմական կրթություն չէին պահանջում, քաղաքացիականացվեցին:

Պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքի հոդված 12-ը սահմանեց, որ ՉՈՒ ընդհանուր ղեկավարումն իրականացնում է ՀՀ Նախագահը՝ որպես գերագույն զինավոր հրամանատար, ՉՈՒ անմիջական ղեկավարումն իրականացնում է պաշտպանության նախարարը, իսկ ՉՈՒ կառավարումն իրականացնում է ՉՈՒ զինավոր շտաբի պետը, որը (առաջին անգամ սահմանվեց) հանդիսանում է ՉՈՒ զինվորական ամենաբարձր պաշտոնատար անձը: Այս նորամուծությունը հաստատեց պաշտպանության նախարարի՝ քաղաքական ու քաղաքացիական լինելու հանգամանքը: Չնայած շարունակվեց պահպանվել Նախագահ-Նախարար-ՉՈՒ ԳՇ պետ հրամանատարական ուղղահայացը (ավելացավ ՉՈՒ ԳՇ պետ օղակը), սակայն Պաշտպանության մասին օրենքը չհստակեցրեց ոչ ընդհանուր ղեկավարում-անմիջական ղեկավարում-կառավարում հասկացությունները, ոչ էլ պատերազմի ժամանակ զինավոր հրամանատար նշանակելու կարգը և դերը:

Օրենքի հոդված 18-ը արգելեց նաև ոչ միայն Չինված ուժերում և այլ զորքերում կուսակցությունների, միավորումների ու արհեստակցական միությունների ստեղծումը, այլև կուսակցական քարոզչությունը, որը քաղաքական հարցերում չեզոքության պահպանման կարևոր էլեմենտ էր:

3-րդ փուլ

2015թ. սահմանադրական փոփոխություններով Հայաստանի Հանրապետությունը «կիսանախագահական կառավարման համակարգից» անցում կատարեց «խորհրդարանական կառավարման համակարգի», ինչն անդրադարձավ նաև պաշտպանության ոլորտի վրա: Մասնավորապես, ՀՀ Նախագահի լիազորությունները բաշխվեցին կառավարության, Ազգային ժողովի և Ազգային անվտանգության խորհրդի միջև:

Սահմանադրության հոդված 155-ը սահմանում է, որ Չինված ուժերը կառավարության ենթակայության ներքո են, իսկ ՉՈՒ կիրառման մասին որոշումն ընդունում է ՀՀ կառավարությունը: Միևնույն ժամանակ մեծացել է Անվտանգության խորհրդի դերը: Սահմանադրության նույն հոդվածի համաձայն՝ պաշտպանության ոլորտի քաղաքականության հիմնական ուղղությունները սահմանում է Անվտանգության խորհուրդը (ներառյալ՝ հաստատում է պլանները), իսկ պաշտպանության նախարարն այդ շրջանակներում իրականացնում է զինված ուժերի ղեկավարումը:

Այս դրույթների արդյունքում պետության պաշտպանության կարևորագույն հարցերում անհատական պատասխանատվությունը (օրինակ՝ նախկինում ՀՀ Նախագահի) վերափոխվեցին կոլեկտիվ պատասխանատվության (կառավարություն և ԱԿ):

Սահմանադրության հոդված 155-ի 3-րդ կետը արդեն սահմանադրորեն վերահաստատում է նաև, որ ՉՈՒ զինվորական ամենաբարձր պաշտոնատար անձը ԳՇ պետն է, ով ոչ պատերազմական ժամանակ ենթակա է պաշտպանության նախարարին (այս դրույթը ադավաղում է պատերազմական ժամանակ հրամանատարական ուղղահայացը և դուրս է թողնում պաշտպանության նախարարին):

Դեռ ավելին՝ նույն հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ պատերազմի ժամանակ զինված ուժերի գերագույն հրամանատարը վարչապետն է (գերագույն զինավոր հրամանատարի փոխարեն սահմանելով գերագույն հրամանատար, այս

որոյթն իր հերթին չի հստակեցնում, թե ով է գերագույն հրամանատարը խաղաղ ժամանակ, փաստացի պաշտպանության նախարարն է որպէս կառավարության անդամ, քանի որ ՉՈՒ-ը գտնվում են կառավարության ենթակայության ներքո և խաղաղ ժամանակ ՉՈՒ ԳՇ պետը ենթարկվում է պաշտպանության նախարարին):

2015թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում 2017թ. փոփոխությունների է ենթարկվել նաև Պաշտպանության մասին ՀՀ օրենքը: Օրենքում փորձ է արվել մասամբ շտկել պատերազմական ժամանակ հրամանատարական ուղղահայացի անհատակությունը: Մասնավորապէս, հոդված 16-ի 3-րդ կետը սահմանում է, որ պատերազմի ժամանակ գլխավոր շտաբի պետի՝ զինված ուժերի գերագույն հրամանատարին ուղիղ ենթակայությունը չի ձևափոխում զինված ուժերի գերագույն հրամանատարի կողմից չկարգավորված հարցերում զինված ուժերի ղեկավարումն իրականացնող և դրանց նկատմամբ քաղաքացիական վերահսկողությունն ապահովող Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարին ՉՈՒ գլխավոր շտաբի պետի ենթակայությունը:

Միաժամանակ, նույն հոդվածը սահմանում է, որ զինված ուժերի անմիջական հրամանատարը ՉՈՒ ԳՇ պետն է, իսկ 4-րդ կետը նշում է ՉՈՒ ԳՇ պետի նշանակման կոնկրետ ժամկետ (5 տարի):

Չուզահեռաբար վերացվել է հատուկ քաղաքացիական ծառայության ինստիտուտը և ՊՆ անձնակազմն ընդգրկվել է համընդհանուր քաղաքացիական ծառայության համակարգում:

1.2 Պաշտպանական քաղաքականության մշակման, պլանավորման և իրականացման գործընթացը

Պաշտպանական քաղաքականության մշակման, պլանավորման և իրականացման գործընթացը կատարվում է քայլերի հետևյալ հաջորդականությամբ.

Պաշտպանական քաղաքականության հայեցակարգային (քաղաքական և ռազմաքաղաքական) հիմքերի սահմանումը:

ՊՌԿ գործընթացի արդյունքում անվտանգության միջավայրի գնահատման հիման վրա պաշտպանական քաղաքականության քաղաքական և ռազմաքաղաքական հիմքերն ամրագրվում են ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության, ՀՀ ռազմական հայեցակարգում և ՊՌԿ Հանրային իրազեկման փաստաթղթերում (ինչպէս նաև ՊՌԿ ընթացքում մշակվող մյուս փակ փաստաթղթերում):

Պաշտպանական քաղաքականության պլանավորումը.

Պաշտպանական քաղաքականության պլանավորումն իրականացվում է պլանավորման ղեկավար փաստաթղթերի միջոցով: Այդ նպատակով ՊՌԿ արդյունքում մշակվել և հաստատվել են ՉՈՒ զարգացման պլանը և ԱՏՌ զարգացման պետական ծրագիրը, որոնք ինտեգրվում են ՀՀ կառավարության ծրագրերում՝ սահմանելով առաջնահերթություններ և գերակայություններ:

Պաշտպանական քաղաքականության իրականացումը.

Պաշտպանական քաղաքականությունն իրականացվում է համապետական, միջգերատեսչական և գերատեսչական մակարդակներում:

Իրականացման համապետական մակարդակ.

Այս մակարդակում պաշտպանական քաղաքականությունն իրականացվում և վերահսկվում է ՀՀ կառավարության կողմից՝ իր աշխատակազմի, Ազգային անվտանգության խորհրդի և ՀՀ Նախագահի կողմից նշանակված ՀՀ պաշտպանության նախարարի միջոցով: Համապետական մակարդակում պաշտպանական քաղաքականության իրականացումը սահմանափակվում է ռազմաքաղաքական որոշումների մշակմամբ և կայացմամբ, ինչպէս նաև ազգային ու միջազգային հանրությանը դրանց ներկայացմամբ:

Իրականացման միջգերատեսչական մակարդակ.

Այս մակարդակում պաշտպանական քաղաքականությունը պլանավորվում և իրականացվում է ՀՀ կառավարության կողմից՝ ՀՀ կառավարության անդամ հանդիսացող ՀՀ պաշտպանության նախարարի միջոցով, կառավարության աշխատակազմի և պետական կառավարման այլ մարմինների հետ համագործակցությամբ: ՀՀ կառավարությունն է մշակում և հաստատում պաշտպանության ոլորտի կամ դրա հետ փոխկապակցված հիմնական ռազմավարությունները, ծրագրերը, օրինագծերը, սահմանում գերակայությունները և այլն:

Իրականացման գերատեսչական մակարդակ.

Այս մակարդակում պաշտպանական քաղաքականության իրականացումն ընդգրկում է պաշտպանության նախարարի (պաշտպանության նախարարության) գործառնական և կառավարչական գործառնությունների շրջանակները: Պաշտպանության նախարարն ապահովում է համապետական (որպես ՀՀ վարչապետի առաջարկությամբ ՀՀ Նախագահի կողմից նշանակվող պաշտոնյա) և միջգերատեսչական (որպես ՀՀ կառավարության անդամ) մակարդակներում կայացված որոշումների և հաստատված ծրագրերի համակցումը և իրականացումը ՀՀ ՉՈՒ հրամանատարության միջոցով (որպես ՉՈՒ անմիջական ղեկավարումն իրականացվող պաշտոնյա): Գերատեսչական մակարդակում պաշտպանական քաղաքականության իրականացման համար պատասխանատու է ՊՆ և ՉՈՒ ԳՇ ղեկավար կազմը:

Այսպիսով՝ չնայած պաշտպանական քաղաքականության ուղղությամբ որոշումները կայացվում է ՀՀ կառավարության, պլանավորվում ՀՀ կառավարության և իրականացվում ՀՀ ՊՆ և ՉՈՒ ԳՇ մակարդակում՝ վերաբերվող մասով համադրվելով պետական կառավարման այլ մարմինների հետ, ՀՀ պաշտպանության նախարարը հիմնական ղեկավարություն ունի բոլոր երեք մակարդակներում էլ. նախապատրաստում և հաստատում է ներկայացնում ՀՀ Նախագահի ռազմաքաղաքական որոշումները, նախապատրաստում և հաստատում է ներկայացնում ՀՀ կառավարության ծրագրային և հայեցակարգային որոշումները, գերատեսչական մակարդակում ապահովում է դրանց կատարումը և հաշվետվողականությունը:

1.3 Պաշտպանական քաղաքականության փոխկապակցվածությունը համապետական քաղաքականության այլ ճյուղերին.

Պաշտպանական քաղաքականության պլանավորման ներդրված մշակույթն ի ցույց է դնում դրա փոխկապակցվածությունը համապետական քաղաքականության այն ճյուղերին, որոնք չեն իրականացվում պաշտպանության նախարարության կողմից, սակայն պաշտպանական քաղաքականության շրջանակներում հանդիսանում են համադրման առարկա: Դրանք են

1. Արտաքին քաղաքականությունը, քանի որ դրանից է մեծամասամբ կախված արտաքին անվտանգության միջավայրի ձևավորումը, սպառնալիքների ուժգնացումը կամ մեղմացումը, Չինված ուժերի միջազգային ներգրավումն ու հավաքական պաշտպանության մեխանիզմների զարգացումը: Միաժամանակ հաշվի առնելով ՀՀ սահմանադրության այն եզրույթը, որ ՀՀ կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերն ունեն գերակայություն ազգային օրենքների նկատմամբ (ՀՀ Սահմանադրություն), ինչպես նաև այն, որ Ազգային Ժողովի կողմից վավերացվում են այն միջազգային պայմանագրերը, որոնք ունեն քաղաքական կամ ռազմական բնույթ (ՀՀ Սահմանադրություն), ՀՀ ԱԳՆ միջնորդությամբ անվտանգության ու պաշտպանության ոլորտներում տարբեր միջազգային պայմանագրերի ու համաձայնագրերի նախապատրաստումը, համաձայնեցումը և

ստորագրումը հանդիսանում են (պետք է հանդիսանան) ՀՀ պաշտպանության քաղաքականության քննության առարկա:

2. Տնտեսական (ներառյալ՝ գյուղատնտեսական, արդյունաբերական) քաղաքականությունը, քանի որ այն պետք է ապահովի պետության պաշտպանունակության համար խիստ անհրաժեշտ տնտեսական զարգացման կայունությունը, պարենային, նյութական և ռազմատեխնիկական ինքնաբավության հնարավորինս բարձր աստիճան, ռազմավարական պաշարների կուտակումը, խթանի ռազմարդյունաբերական համալիրի զարգացումը և այլն:

3. Ֆինանսատնտեսական քաղաքականությունը, քանի որ պետական ֆինանսական հոսքերով է պայմանավորված զինված ուժերի նյութատեխնիկական ապահովումը և անձնակազմի դրամական բավարարումը:

4. Սոցիալական քաղաքականությունը, քանի որ այն ՉՈՒ գործող և զորացրվող անձնակազմի նկատմամբ պետք է կիրառի միջազգային պրակտիկայում ընդունված սոցիալական առանձնահատուկ կարգավիճակ:

5. Տեղեկատվական քաղաքականությունը, քանի որ այն կարող է դրական կամ բացասական անդրադառնալ ՀՀ ՉՈՒ նկատմամբ հասարակության վստահության աստիճանի վրա, ինչը փոխկապակցված է զորակոչի, զորահավաքի, համալրման, անգամ ֆինանսական ռեսուրսների կարիքների բավարարման հետ (ցածր վարկանիշի դեպքում բարդ կլինի հիմնավորել, թե ինչու է այդքան ռեսուրս հատկացվում պաշտպանության կարիքներին, իսկ բարձր վարկանիշի դեպքում բոլոր ծախսերը հասարակության շրջանում կլինեն արդարացված): Բացի այդ, տեղեկատվական քաղաքականության և այն կանոնակարգող օրենսդրությունից է կախված գաղտնիության ապահովման ռեժիմը և պաշտպանությունը արտաքին տեղեկատվական հարձակումներից:

6. Կրթական քաղաքականությունը, քանի որ հատկապես պարտադիր ժամկետային ծառայությունն ունեցող պետություններում այն ապահովում է նախագորակոչային պատրաստությունը և ռազմական կրթության համակարգի միջոցով ՉՈՒ պահանջվող մասնագիտությունների պատրաստումը:

7. Երիտասարդության և սպորտի զարգացման ուղղությամբ տարվող քաղաքականությունը, քանի որ այն պետք է նպաստի երիտասարդ սերնդի և հատկապես զորակոչային ռեսուրսի առողջության ապահովմանը, պայմանագրային ծառայության հավաքագրման խթանմանը:

8. Գիտական քաղաքականությունը, քանի որ պետության կողմից գիտության ֆինանսավորումը կամ գիտության համար առաջնահերթ ուղղությունների ցանկում պաշտպանության համար հետաքրքրություն ներկայացնող ոլորտների ընդգրկումը կարող են մեծապես նպաստել ռազմական արդյունաբերության զարգացմանը (կիրառական գիտության մասով) և ռազմագիտությանը (տեսական գիտության մասով):

9. Դատաիրավական համակարգը, քանի որ ՉՈՒ-ում տեղի ունեցող քրեական հանցագործությունները քննվում և վճիռները կայացվում են քաղաքացիական դատաիրավական համակարգի կողմից, հետևաբար սահմանված պատիժների ձևերն ու տևողությունն ուղղակի փոխկապակցված են ՉՈՒ-ում լուրջ հանցագործությունների վիճակագրության հետ:

10. Զաղաքացիական պաշտպանության ապահովման քաղաքականությունը, քանի որ կայացած քաղաքացիական պաշտպանությունը ռազմական դրության ժամանակ կարող է զգալիորեն թեթևացնել ՉՈՒ պարտականությունները պետության ներսում, անգամ վերացնել տարածքային պաշտպանություն կազմակերպելու անհրաժեշտությունը:

ԵՆՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ամփոփելով պետք է փաստել, որ Արցախյան երկրորդ պատերազմից հետո ի հայտ եկավ անհրաժեշտություն վերանայել զինված ուժերի զարգացման ուղիները: Արցախյան երկրորդ պատերազմի արդյունքներով քաղված դասերի վերլուծություն հիման վրա, կառավարության 2021-2026թթ. ծրագրի մշակման ընթացքում հատուկ ուշադրություն է դարձվել արհեստավարժ բանակին անցմանը, համապատասխան սպառազինությամբ ու ռազմական տեխնիկայով համալրմանը և վերազինմանը, ռազմական գործողությունների պլանավորմանն ու վարման ձևերի վերանայմանը և այլն: ՀՀ զինված ուժերում իրականացվող բարեփոխումների գործընթացը ներառում է ՁՈւ մարտունակության, անվտանգային համակարգի վերականգնման ուղղությամբ զինված ուժերում իրականացվող կառուցվածքային ու բովանդակային խորքային բարեփոխումներ:

Չնայած այն հանգամանքին, որ ներկայումս ակտիվ ռազմական գործողություններ չեն իրականացվում, իրավիճակը մեր տարածաշրջանում շարունակում է մնալ բավականին լարված: **Հայաստանի Հանրապետությունն իր անվտանգության միջավայրից ելնելով հիմնականում գտնվել, գտնվում է և միջնաժամկետ հեռանկարում գտնվելու է «սպառնալի ժամանակաշրջանի» ռեժիմում:** Ելնելով վերոնշյալից՝ Հայաստանն իր պաշտպանական անվտանգային ակտիվ քաղաքականությամբ պետք է հետամուտ լինի հնարավորինս սեղմ ժամկետներում զինված ուժերում մեկնարկած լայնածավալ ու խորքային բարեփոխումների իրականացմանը՝ նշված գործընթացում ամբողջական կերպով օգտագործելով և արդյունավետորեն կիրառելով պաշտպանական քաղաքականության մեխանիզմների ընձեռած ողջ գործիքակազմը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, 2015:
2. Scott, Jasper. *The Capabilities-Based Approach in Transforming Defense Capabilities*, Boulder. Lynne Rienner Publishers 2009.
3. Toffler, Alvin. *The Third Wave*. Boston, 1984.
4. Baghdassarian, Anoush and Pope Cameron. Why the Nagorno-Karabakh Cease-Fire Won't End the Conflict. *Lawfare*, November 25, 2020.
5. Coffey, Luke. Azerbaijan and Armenia: A Regional Conflict with Global Implications, *The Heritage Foundation*, No. 3542, October 6, 2020.
6. Constitution of the United States; Second Amendment; Article I, Section 8, and Article II, Section 2.
7. Kofman, Michael and Nersisyan, Leonid, The Second Nagorno - Karabakh War, Two Weeks In, *War On the Rocks*, October 14, 2020, *Armed Conflict Survey*, Volume 7, 2021.
8. The Militia Act of 1792, Second Congress, Session I. Chapter XXVIII, May 2, 1792.

WORKS CITED

1. Hayastani Hanrapetutyun Sahmanadrutyun. Hodvats 5, 14, 41, 44, 46, 57,116, 118, 133, 155. [Constitution of the Republic of Armenia. Article 5, 14, 41, 44, 46, 57,116, 118, 133, 155] 2015. (In Armenian)

INCLUSION OF DEFENCE POLICY IN THE SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

TIGRAN HARUTYUNYAN

*RA Ministry of Defence, Department of Defence Policy and
International Cooperation, Defence Policy Planning Division, Deputy Head;
National Academy of Sciences,
Institute of Philosophy, Sociology and Law, Ph.D. Student;
Yerevan, The Republic of Armenia*

The aim of this article is to present the evolution of the inclusion of the defence policy component in the RA security system and its impact and connection on the reforms implemented in the security and defence sectors of Armenia. The latter is intended for a wide range of readers interested in defence reforms and is aimed at developing knowledge in the field of defence policy.

The world experience of building the armed forces shows that each state, setting out to create its own armed forces, first chooses the structure that will guarantee the security of the given state.

The article used the qualitative research methodology, collecting and analyzing both primary and secondary sources related to the topic.

It is in this context that the integration of defence policy into the overall security system of the country played a key role in the entire process of defence reforms, giving a powerful impetus to the reforms, as well as the emergence of a doctrinal approach in the fields of defense and security of Armenia. In this article, the author addresses the history, chronology, significance and role of the introduction of defence policy, the concept of defence policy and the changes in the management system and command vertical of the Armed Forces of the Republic of Armenia, the process of development, planning and implementation of defense policy, the interdependence of defence policy with other branches of national policy.

The construction of the armed forces is the system of interrelated and interdependent economic, socio-political, ideological, military-technical and other measures aimed at the creation, training and development of the armed forces for the guaranteed armed defence of national interests. The above-mentioned process should be implemented within the framework of the general system of the state's military activities, in line with the step-by-step complex transformation of the entire state's military organization.

Taking into account the deep processes taking place on the international stage and in the region, as well as the results of the second Artsakh war, the Republic of Armenia has entered a new and crucial stage of the transformation of the armed forces and the defence sector reforms, on the success of which the future development of the country will depend.

Keywords: *Defence policy, defence sphere, reforms, Constitution, governance model, armed forces, national interest.*

ВКЛЮЧЕНИЕ ОБОРОННОЙ ПОЛИТИКИ В СИСТЕМУ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ТИГРАН АРУТЮНЯН

*заместитель начальника отдела планирования оборонной
политики департамента оборонной политики и международного
сотрудничества Министерства обороны Республики Армения,
аспирант Института философии, социологии и права
Национальной Академии Наук Республики Армения,
г. Ереван, Республика Армения*

Цель данной статьи – представить эволюцию включения компонента оборонной политики в систему безопасности РА и его влияние и связь с реформами, осуществляемыми в секторах безопасности и обороны Армении. Последняя предназначена для широкого круга читателей, интересующихся оборонными реформами, и направлена на развитие знаний в области оборонной политики.

Мировой опыт строительства вооруженных сил показывает, что каждое государство, приступая к созданию собственных вооруженных сил, прежде всего выбирает ту структуру, которая будет гарантировать безопасность данного государства.

В статье использовалась методология качественного исследования, собирающая и анализирующая как первичные, так и вторичные источники, связанные с темой.

Именно в этом контексте интеграция оборонной политики в общую систему безопасности страны сыграла ключевую роль во всем процессе оборонных реформ, придав мощный импульс реформам, а также появлению доктринального подхода в области обороны и безопасности Армении. В данной статье автор обращается к истории, хронологии, значению и роли введения оборонной политики, концепции оборонной политики и изменениям в системе управления и командной вертикали Вооруженных Сил Республики Армения, процессу разработки, планирования и реализации оборонной политики, взаимозависимости оборонной политики с другими отраслями государственной политики.

Строительство вооруженных сил представляет собой систему взаимосвязанных и взаимообусловленных экономических, социально-политических, идеологических, военно-технических и иных мероприятий, направленных на создание, подготовку и развитие вооруженных сил для гарантированной вооруженной защиты национальных интересов. Указанный процесс должен осуществляться в рамках общей системы военной деятельности государства, в русле поэтапного комплексного преобразования всей военной организации государства.

Учитывая глубокие процессы, происходящие на международной арене и в регионе, а также итоги второй Арцахской войны, Республика Армения вступила в новый ответственный этап трансформации вооруженных сил и реформирования оборонного сектора, от успеха которого будет зависеть будущее развитие страны.

Ключевые слова: *оборонная политика, оборонная сфера, реформы, Конституция, модель управления, вооруженные силы, национальный интерес.*